

===== Joó Adrienn =====

/// Egy női statisztikus pályaképe a Műegyetemtől a KSH-n át az ENSZ-ig

Zala Júlia szakmai életútja

Zala Júlia életútja különösen jól példázza, hogy az egyéni szakmai pályák és a korszak strukturális folyamatai szorosan összefonódnak. Felfelé ívelő pályája azért is figyelemre méltó, mert a második világháború utáni időszakban hazánkban a kevés nő egyikeként jutott el a gazdaságirányítás és a tudományos élet olyan vezető pozícióiba, amelyekben a nők alulreprezentáltak voltak. A statisztikusként végzett, a Központ Statisztikai Hivatal (KSH) elnökhelyettesi és a Gazdaságkutató Intézet (GKI) igazgatói posztját is betöltő Zala Júlia jelentőset alkotott a gazdaságelemzés területén. Szerepe volt az új gazdasági mechanizmus létrejöttében; a korszerű statisztikai módszerek alkalmazásával és a nemzetközi tapasztalatok hasznosításával járult hozzá a Kádár-kori reformfolyamatok szakmai háttéréhez.

== Gazdaságtörténeti háttér

Sztálin halála után a szocialista országokban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a tervutasításos gazdaság szerkezeti problémái reformot igényelnek. A gazdasági nehézségek, a kettős függőség (a térség országai egyszerre függtek politikailag a Szovjetuniótól és gazdaságilag a nyugati centrumországoktól), a társadalmi elégedetlenség és a Nyugattal folytatott technológiai verseny arra ösztönözték a reformgondolkodókat, hogy a vállalatok nagyobb önállóságra, az anyagi érdekeltség erősítésére és a korszerű gazdaságirányításra épülő megoldásokat keressenek.¹ Az 1956-os forradalom leverése után a gazdasági reformok előkészítése új lendületet kapott. A Közgazdasági Bizottság – amelynek Zala Júlia is a tagja volt – 1957-ben olyan javaslatokat dolgozott

¹ == Vö. Kalmár, 2014: 169–203.; Böröcz, 1992: 3–20.; Rainer M., 2023: 62–82.; Sinkovics, 1989: 23–24.; Valuch, 2008: 85–100.

ki, amelyek a vállalatok ösztönzési rendszerének átalakítását és a gazdaságirányítás korszerűsítését célozták. Zalának szerepe volt a gazdasági mechanizmus reformját előkészítő szakmai munkákban, és kapcsolatban állt azokkal, akik a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) gazdaságpolitikai döntés-előkészítésében közreműködtek. A hatvanas évek reformvitáiban egyre inkább előtérbe került az a felfogás, hogy a gazdasági problémák a tervutasításos rendszer részleges feladásával és a piaci mechanizmusok korlátozott alkalmazásával kezelhetők. A reformközgazdászok körében meghatározó szerepet kapott Bognár József,² aki a politikai vezetés és a szakértői elit közötti közvetítőként támogatta a közgazdasági kutatások és a döntés-előkészítés kapcsolatát. Zala Júlia részt vett a gazdasági reform legfontosabb politikai szereplőjeként számontartott Nyers Rezső felkérésére készített reformkoncepciók előkészítésében, és szoros szakmai kapcsolatot alakított ki a gazdasági reform irányítóival. Az 1968-ban bevezetett új gazdasági mechanizmus ennek a több évig tartó szakmai előkészítő munkának az eredménye volt, melynek következtében növekedhetett a vállalatok önállósága, bővíthetett a gazdasági ösztönzők szerepe, és felértékelődött a megbízható statisztikai elemzések jelentősége. Zala Júlia szakmai munkája jól példázza, hogy a korszak gazdasági reformjai nemcsak politikai döntések eredményei voltak, hanem jelentős mértékben támaszkodtak a statisztikai és közgazdasági szakértelemre is.³

= = Zala Júlia életútjának főbb állomásai

Zala Júlia 1919. október 3-án született Pécsen, Zala Miklós terménykereskedő és Kerpner Magda első gyermekeként, polgári családban. 1937-ben érettségizett a Budapesti Kereskedelmi Akadémián (BKA).⁴ 1935-ben és 1936-ban magyar és német nyelvvű gyorsírásból kiváló eredményeket ért el a tanulmányi versenyeken, végzősként könyvvitelből is megnyerte a középiskolai tanulók tanulmányi versenyét.⁵ Emellett

2 = = Bognár József (1917–1996): közgazdász, tájékoztatásügyi miniszter (1946–1947), 1947 és 1949 között Budapest polgármestere, majd 1956-ig bel-, illetve külkereskedelmi miniszter, később egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

3 = = Csató, 2019: 124, 212.; Mitrovits, 2015; Berend T., 1988: 73–86.; Somlai, 2022.

4 = = A Budapesti Kereskedelmi Akadémia 1873 és 1953 között viselte ezt a nevet. 1899–1920 között egy párhuzamos intézmény is létezett Keleti Kereskedelmi Akadémia néven. Előtte, az 1857-es alapításakor még Pesti Kereskedelmi Akadémiának hívták. Az oktatás 1959 és 1962 között szünetelt, majd az intézmény Felsőfokú Pénzügyi és Számviteli Szakiskola néven indult újra, 1970-től Pénzügyi és Számviteli Főiskolaként (PSZF) működött tovább. Jelenleg Budapesti Gazdasági Egyetem néven ismert. <https://hu.museum-digital.org/object/33093?navlang=hu>; <https://uni-bge.hu/hu/penzugy-es-szamvitel-kar/bemutakozas>.

5 = = BKA Értesítő, 1936: 120.; BKA Értesítő, 1937: 86–89., 92–93.; Zala–Rejtő, 2019: 38–39.

a közösségi élet aktív tagja volt: a „gróf Teleki Blanka Önképzőkör” matematikai és természettudományi szakosztály ifjúsági elnökeként tevékenykedett.⁶

Az érettségi után a Hazai Bankban kezdett dolgozni.⁷ 1941-ben a József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (*Műegyetem*) Közgazdaságtudományi Karán gazdasági szaktanári oklevelet szerzett, vizsgáit kitüntetéssel tette le.⁸ Ugyanebben az évben házasodott össze Fogaras (születési néven Fürst) István közgazdásszal.⁹ 1942-ben summa cum laude minősítéssel közgazdászdoktorrá avatták. Évekkel később, 1951-ben okleveles könyvvizsgálói képesítést is szerzett. Kiváló angol, német, francia és orosz nyelvtudással rendelkezett.¹⁰

Egyetemi tanulmányai ideje alatt magánórákat adott, hogy fedezni tudja a költségeit. A diploma megszerzése után tanításból élt, az 1944/1945-ös tanévben az albertirsai Katolikus Polgári Leányiskolában tanított férjével együtt.¹¹ Fogaras István 1944. októberben lépett be a Magyar Kommunista Pártba (MKP), Zala Júlia pedig 1945. februárjától volt MKP-tag.¹² Zala 1946-ban rövid ideig munkát vállalt a Magyar Élelmiszerszállító Rt-nél, majd 1946 és 1948 között a Dunavölgyi Bank és Kereskedelmi Rt. revizori osztályának vezetőjeként folytatta pályafutását. 1948 nyarán az Állami Nyomtatványellátóban dolgozott, azt követően pedig, 1948 augusztusától az Országos Számviteli Bizottság főtitkárhelyetteseként. 1949-től 1980 végéig, nyugdíjba vonulásáig a KSH-ban töltött be különböző pozíciókat. Először a Forgalmstatisztikai Főosztályt vezette, 1951 és 1955 között a Közgazdasági, majd a Beruházási és Építőipari Főosztályt irányította.¹³ 1956. február és 1956 vége között a KSH egyik elnökhelyettesi pozícióját töltötte be, Péter György¹⁴ nevezte ki Fazekas

6 == BKA Értesítő, 1937: 86–89., 92–93.

7 == 1894-ben a Pesti Hazai Első Takarékpénztár a Niederösterreichische Escomptengesellschafttal közösen Hazai Bank néven leányintézetet alapított. 1946-ban a Magyar Általános Hitelbank beolvasztotta a Hazai Bankot is. Tomka, 2000: 55, 67, 134.

8 == Zala–Rejtő, 2019: 40–41.; Fenyvesi–Kovács–Nádudvari, 2014: 758–759.

9 == Családi értesítő. *Magyar Nemzet*, 1941. október 12., 13.

10 == Fenyvesi–Kovács–Nádudvari, 2014: 758–759.

11 == Albertirsa Évkönyv, 1945: 2.; Albertirsa Évkönyv, 1946: 2.

12 == Zala–Rejtő, 2019: 59–61.

13 == Fenyvesi–Kovács–Nádudvari, 2014: 758–759.

14 == Péter György (1952-ig Pikler György, 1903–1969): biztosítási matematikus, közgazdász, statisztikus, egyetemi tanár. 1932-től bekapcsolódott az illegális kommunista mozgalomba, ezért 1936-ban tizenöt év szabadságvesztésre ítélték. 1944 őszén, a börtön kiürítésekor megszökött, így elkerülte a deportálást. 1948 és 1968 között a KSH elnöke volt. 1968 végén letartóztatták devizával való visszaélés gyanúja miatt. Bár a vádat nem bizonyították, 1968. december 4-én felfüggesztették állásából. 1969. január 4-én kórházban hunyt el, máig tisztázatlan körülmények között. Kovács–Marton–Nádudvari, 2014: 575–576.

Béla,¹⁵ Szabady Egon¹⁶ és Mód Aladárné¹⁷ mellett.¹⁸ Eredményes munkája elismerése mellett 1956 végén tisztsége alól felmentették,¹⁹ ezután 1967-ig a Tájékoztatási Főosztályt vezette.

Zala a férjével együtt a kezdetektől aktív tagja volt a Petőfi Körnek, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) Budapesti Bizottságának fiatal értelmiségiek részére létesített klubnak. Az 1956. május 9-én és 22-én tartott összejövetelek alkalmával felszólalt,²⁰ majd a második ötéves terv előkészítésekor is kritikát fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy a tervben semmiféle következtetést nem vontak le a korábbi gazdasági folyamatokról és nem irányozták elő az alkotók, hogy mit várnak az új tervektől.²¹ A vitaestekről a *Szabad Újság* is beszámolt 1956. május 24-i számában.²²

1956. október 6-án, barátai társaságában, Zala Júlia is részt vett Rajk László temetésén; visszaemlékezése arról tanúskodik, hogy az eseményt már akkor történelmi jelentőségűnek tartotta.²³ Zala Júlia 1956. október 23-án közreműködött Nagy Imre gazdasági programjának elkészítésében, elsősorban a minél nagyobb életszínvonal-emelkedéshez kapcsolódó tervek kidolgozásában. A program fő szempontja a gazdasági változások, a jövedelempolitika, a szociálpolitikai rendelkezések reális meghatározása volt.²⁴ A Nagy Imre melletti szerepvállalása ellenére a KSH Forradalmi Bizottságának döntése alapján – Zala visszaemlékezése szerint – október 25-én

15 == Fazekas Béla (1922–1994): statisztikus, egyetemi tanár, a KSH elnökhelyettese. 1952-től 1985-ös nyugdíjazásáig a KSH Mezőgazdasági Főosztályán dolgozott, 1955–1957 között elnökhelyettesként is. Nádudvari, 2014a: 196.

16 == Szabady Egon (1917–1999): közgazdász, statisztikus, demográfus, egyetemi tanár, a KSH elnökhelyettese. 1953-ban lett a Népesedéssziszti Főosztály vezetője. Rózsa, 2014: 645–646.

17 == Mód Aladárné (1909–2001): statisztikus, közgazdász, a KSH alelnöke. 1949 decemberében lépett be a KSH-ba az elnök megbízott helyetteseként. 1953-ig a Mezőgazdasági, 1953 júniusától 1969 végén bekövetkezett nyugdíjazásáig a Közgazdasági Főosztályt vezette. 1956 tavaszától 1957 elejéig a KSH alelnöki pozícióját is betöltötte. Tevékenyen közreműködött az ENSZ által kezdeményezett nemzetközi összehasonlító programban (International Comparison Program/ICP). Férje a kor neves történésze volt. Fenyvesi – Nádudvari – Rózsa, 2014: 500.

18 == Kinevezés. *Ipari és Építőipari Statisztikai Értesítő*, 1956. I. sz. (január), 37.; Zala–Rejtő, 2019: 143.

19 == Felmentések. *Esti Hírlap*, 1957. február 9. 2.; Fenyvesi–Kovács–Nádudvari, 2014: 758–759.

20 == ÁBTL 3.1.9. V-150386, 73–75. Jegyzőkönyv a DISZ Petőfi Kör „A marxista politikai gazdaságtan időszéri kérdései” című, 1956 május 9-i és 22-i ankétjáról, d.n.

21 == Zala–Rejtő, 2019: 141, 145.

22 == Két éjfélbe nyúló vitaest a DISZ Petőfi-körében ötéves tervünk irányelveiről. *Szabad Újság*, 1956. május 24., 3. E történetről még 1989-ben is írt a sajtó. Közgazdasági viták 1956-ban. Volt egyszer egy Petőfi Kör. *Magyar Nemzet*, 1989. november 9., 6.

23 == Zala–Rejtő, 2019: 145.

24 == Uo. 145–155.

kiutasították a Hivatalból. Ennek okát abban látta, hogy „*okosnak és politikailag veszélyesnek*” tartották. Úgy fogalmazott, hogy „*teljesen nyilvánvaló volt, hogy olyan erők szabadultak fel, amelyeknek semmi köze a múlt helyesbítéséhez. Itt már nem a szocializmust akarják megjavítani, hanem valami más akarnak tenni.*”²⁵ Október 29-én Zala családjával együtt a bátyjához költözött Budára, és csak november 3-án mentek haza saját otthonukba.²⁶

A szabadságharc leverése után lassan újraindult az élet a KSH-ban is. A forradalom után Zala egyből be akart lépni az MSZMP-be, de nem akarták felvenni, kifogásolták ugyanis, hogy állítólag a Szociáldemokrata Pártot kezdte el újjászervezni 1956 októberében, sőt volt, aki látta a hirdetőtáblán a toborzásra való felhívását.²⁷ Egy idő után sikerült tisztáznia magát, és a pártba is felvették.²⁸ Ez az incidens azért érdekes, mert a belsőreakció-elhárítás „Könyves” fedőnevű informátorának (egyben a KSH munkatársa) beszámolója szerint 1958-ban az ő pártba történő felvételét éppen Zala Júlia akadályozta meg, „*holott szerinte Zala volt az, aki első sorban igyekezett megszervezni októberben a szociáldemokrata pártot, és aki szerinte egyébként is osztályidegen származású, míg ő szegényparaszt származású szülők gyermeke.*”²⁹ Ugyanez a kritika érte 1958-ban, sőt még 1975-ben is az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottság ülésein is, ahol kifejezetten „revizionista, jobboldali eszmék” képviselőjének tartották.³⁰

Szakmai munkássága kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a KSH 1957. március elején *Statisztikai Havi Közlemények* címmel indított útjára egy folyóiratot, amely korábban „szigorúan bizalmas”-nak minősített adatokat is tartalmazott. Zala Júlia az *Esti Hírlap*ban számolt be a kiadvány indulásáról.³¹ 1967-ben a KSH szervezetén belül – Péter Györggyel együtt – létrehozta a GKI-t, amelynek 1975-ig első igazgatója volt. Vezetésével a GKI korszerű, modern statisztikai, közgazdasági

25 == Uo. 148–150.

26 == Uo. 149–150.

27 == ÁBTL 3.1.1. B-85686. 10. „Könyves” fn. informátorjelölt beszerzési javaslata, 1958. szeptember 3.; Zala–Rejtő, 2019: 155. Feltételezhetően Nagy Imrével való korábbi szoros kapcsolata is hátrány volt a pártba történő felvételekor, de ezt Zala az interjúban nem említi. Azonban egy 1961-ben írt jelentés kitér Zala Nagy Imrével való együttműködésére. ÁBTL 3.2.4. K-1005. 36. Jelentés „Antal” ügyében, 1961. június 29.

28 == Zala–Rejtő, 2019: 155–156.

29 == ÁBTL 3.1.1. B-85686. 10. „Könyves” fn. informátorjelölt beszerzési javaslata, 1958. szeptember 3.

30 == BFL XXXV. 1.a.4. 73. d. Jegyzőkönyv az MSZMP Végrajtó Bizottságának üléséről, 1958. május 5.; uo. 23. ő.e. Tájékoztató a Politikai Bizottság részére a Központi Statisztikai Hivatalban folytatott brigádvizsgálatról, 1958. május 5.; uo. 1. ő.e. A II. kerületi Pártbizottság beszámolója az Országos Pártértekezlet határozatainak végrehajtásáról, különös tekintettel a pártegység megvalósítására és a tömegkapcsolat erősítésére, 1957. október 21.

31 == Már nem szigorúan bizalmas a statisztika. *Esti Hírlap*, 1957. március 10., 1.

és gazdaságsszociológiai elemzési módszereket alkalmazó, nemzetközileg is elismert intézetté fejlődött, és a hazai gazdasági reformtörekvések egyik fontos intézményévé vált. Több nemzetközileg elismert kiadvány, például az *Overall Economic Perspective for the ECE region up to 1990* és az *Economic Prospects: Horizon 1990* című prognóziskötetek szerzője, szerkesztője volt. 1981-től a Magyar Gazdasági Kamara közgazdasági szakértője, és néhány év múlva a Közgazdasági Tagozat társelnöke volt. Számos tanulmány, cikk, könyv fűződik a nevéhez. Húsz műve idegen nyelven (angolul, franciául, németül és oroszul) is megjelent.³² 1994. november 12-én hunyt el.

= = Zala Júlia és az állambiztonság

Zala Júlia a magyar hírszerzés számára külföldi kapcsolatai miatt vált érdekessé. Konferenciákon gyakran találkozott Ante Novak (1911–1991) szlovén származású statisztikussal és politikussal³³, aki ekkoriban, a Jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal igazgatója volt, és akit a magyar hírszerzés „Antal”, majd „Rowndale Leo” célszemélyi fedőnéven tartott megfigyelés alatt.³⁴ Szikla Péter³⁵ rendőr őrnagy Zala Novakkal való közelebbi ismeretségre utaló információt „Lendvai” fedőnevű ügynöktől kapta. Az alábbiakban részletesen közölt jelentésből az is megtudható, hogy 1961 júliusában Jugoszláviába terveztek utazni a KSH vezetői (Horváth Gyula és Pesti Lajos) intézménylátogatás céljából, amelyben szintén információszerzési lehetőséget látott a politikai rendőrség.³⁶ Szikla jelentése szerint Zala Júliát 1958-ban az állambiztonság beszervezte, melyre hivatali normákkal összeegyeztethetetlen munkahelyi magatartása adott okot. Ekkoriban három hónapig folytatott ügynöki tevékenységet, de a munkahelyi főnökének felfedte magát. A jelentésből megtudható, hogy emiatt felelősségre vonták, ekkor ismét a főnökétől kért segítséget, aki a Pártközpontnak jelentette az ügyet. Ezután hálózati személyként megszakították vele a kapcsolatot, de hivatalos kapcsolatként továbbra is segítette az állambiztonság munkáját.

Az Útlevel Osztály anyagai alapján megállapítottam, hogy a Magyar Statisztikai Hivatal háromtagú delegációt szándékozik küldeni – 1961. július 29-től számított 10 napi időtartamra – Jugoszláviába, az ottani Központi Statisztikai Hivatal meglátogatása céljából. Az utazás hivatalos indoklásaként »elnöki határozat alap-

32 = Fenyvesi–Kovács–Nádudvari, 2014: 758–759.

33 = Vö. Zala, 1956: 144–145.; vö. Lengyel, 1966: 312.

34 = ÁBTL 3.2.4. K-1005. 35. Jelentés „Antal” ügyében, 1961. június 29.

35 = Szikla Péter (későbbi nevén Szolnok Péter, 1928–2000): 1948-tól dolgozott a politikai rendőrségen. 1953-ban egy évig állambiztonsági iskolába járt a Szovjetunióban, hazatérése után az egyesített angol–amerikai elhárító alosztály, 1954-től pedig a jugoszláv alosztály vezetője volt. 1967–1975 között szigorúan titkos (szt.) tisztként dolgozott. Lásd Szekér, 2020: 55.; Unger, 2015: 7.; Ungváry, 2014: 82.

36 = A KSH állambiztonsági elhárításának korai történetéről lásd e lapszám egy másik tanulmányát: Derda, 2026.

ján az ügyvitel gépesítése, mikrofilm és ügykezelési rendszer tanulmányozása» szerepel. Az anyagokból kitűnt, hogy Fogarasné, szül. Zala Júlia, Horvát[h] Gyula és Pesti Lajos³⁷ főosztályvezetők képezik a delegációt. Tekintve, hogy a kiutazásban operatív lehetőség mutatkozott »Antal« tanulmányozására, elsődleges informálódás céljából felvettem a kapcsolatot a II/6. Osztály objektumtartójával, Gyimes szd. elvtárrsal.

Az ő elmondásából tudtam meg, hogy a delegáció kiutazása tulajdonképpen egy viszontlátogatás, mely egy hasonló szintű jugoszláv delegáció – »Antal« nem volt tagja ennek – múlt évben történt látogatását viszonozza. E látogatás cserében »Antal« és Péter elvtárs, a Magyar Statisztikai Hivatal elnöke egyeztek meg az 1959. évi genfi statisztikai világkonferencián.

A delegáció tagjai közül elsősorban Fogarasné dr. Zala Júlia személye után érdeklődtem, aki »Lendvai« nevű ügynökünk korábbi jelzése alapján, közelebbi ismeretségben áll »Antal«-lal. Ez az ismeretség még az ellenforradalom előtti időből származik, amikor is »Antal« és Zala Júlia több nemzetközi konferencián, valamint az EGB ülésein ismerkedtek meg és fejlődött ki közöttük az átlagosnál intenzívebb, jó viszony. »Antal« 1957-es magyarországi tartózkodása során nemcsak hivatalos ügyekben, de társadalmilag is többször vendége volt Zala Juliának. Gyergyói elvtárs nem javasolta Zala elvtársnő közvetlen felhasználását az ügyben. Elmondotta, hogy nevezett 1954 óta a Statisztikai Hivatal információs és tájékoztatási osztályának vezetője, s mint ilyen birtokában van az ország gazdasági életére vonatkozó összes bizalmas anyagoknak. A Nagy Imre ügy vizsgálata során bebizonyosodott, hogy Zala Júlia, aki férjén keresztül – Fogaras elvtárs a Közgazdaság Tudományi Egyetem tanára – baráti viszonyba került Nagy Imrével, 1955 és 1956-os évek során rendszeresen tájékoztatta azt a rendelkezésre álló bizalmas anyagokról. Nagy Imre részben ebből a forrásból merítette adatait az ország akkori gazdasági életének belső hibáira, a rossz gazdaságpolitika alapján keletkezett nemzetgazdasági károokra, stb., stb. Ezen túlmenően konkrét segítséget adott Nagy Imrének néhány ellenséges tendenciájú pamflet összeállításához. 1957-ben Zala Júlia kifejezett kívánságára – melyet az állambiztonsági szervek egyértelműen elleneztek – beválasztotta egy Nyugatra utazó delegációba egy Dévényi nevű statisztikust, aki az út során disszidált. A történetekért Zalát kétségkívül elsődleges felelősség terhelte. 1958-ban az objektumtartó operatív tiszt tudomására jutott, hogy Zala Júlia a hivatali munkamorállal és munkafegyelemmel össze nem egyeztethető módon [anonimizált rész]. Tekintve, hogy az objektum feldolgozásával kapcsolatos körülmények ezt indokoltá tették, 1958 őszén megkísérelték Zala pressziós úton történő beszervezését. Zala Júlia a beszervezést elvállalta, sőt néhány hónapon keresztül kifogástalan ügynöki munkát végzett. Három hónap elteltével azonban az objektumtartó tudomására jutott, hogy nevezett

37 == Pesti Lajos (1925–2013): közgazdász. 1948-tól 1989-ig dolgozott a KSH-ban előbb főosztályvezetőként, majd igazgatóként, végül elnökhelyettesként. Nádudvari, 2014b: 573–574.

a beszerzés tényét közölte hivatali főnökével. Mikor emiatt felelősségre vonták, újra főnökéhez fordult segítségért, aki viszont a Pártközpontnak jelentette az ügyet. Az objektumtartó utasítást kapott a kapcsolattartás megszakítására. Gyergyói elvtárs 1960 óta foglalkozik a Statisztikai Hivatallal. 1960 nyarán hivatalos kapcsolatot vett fel Zala elvtársnővel. Tapasztalatai azóta a legkedvezőbbek. Zala Júlia készségesen áll rendelkezésére és szívesen segít, sok esetben operatív jellegű kérései teljesítésében is. Gyergyói elvtárs ennek ellenére nem javasolta felhasználását, különösen azért, mert épp a Nagy Imre ügyben volt érintve. Itt közvetett kérdésére egyébként megjegyezte, hogy Zala Júlia jelenleg is párttag, 1956-os hibáit egy korábbi taggyűlés »figyelmeztetéssel« lezárta és azóta – amit azt beosztása is mutatja – teljes bizalmat élvez, rendszeresen utazik külföldre, gyakran képviseli hazánkat nemzetközi értekezleteken. Hivatali munkája is kifogástalan, szakmai vezetői és Gyergyói elvtárs megítélése szerint is maximális erőfeszítéssel, jól dolgozik. Szemmel láthatóan felszámolta önmagában korábbi revizionista nézeteit.

Abban állapodtam meg Gyergyói elvtárssal, hogy a kiutazás előtt nem, de utána feltétlenül beszélgetni fogok Zala elvtársnővel. Elképzelésem az, hogy csak általános jelleggel számoltatom be jugoszláviai tapasztalatairól. »Antal« személyére csak annyiban fogok kitérni, amennyiben ő említi, és amennyiben ezzel kapcsolatban feltűnésmentes kérdéseket lehet feltenni feléje. E beszélgetés eredményétől függően döntöm el, hogy »Antal« ügyében esetleg aktívabban is foglalkoztassam-e. [...]

Szikla Péter
rendőr őrnagy³⁸

= = Pályafutása az Egyesült Nemzetek Szervezeténél

Zala karrierje az ENSZ-ben 1956-ban kezdődött, és 1980-ban a nyugdíjazásával fejeződött be. 1956 tavaszától folyamatosan részt vett az ENSZ Genfben (Svájc) székelő Európai Gazdasági Bizottságának (EGB) éves közgyűlésén, mint a Magyar Népköztársaság által delegált gazdasági szakértő.³⁹ 1956 tavaszán Zala vezetésével elkészítették az első statisztikai zsebkönyvet, amelyet az EGB tavaszi ülésén is bemutattott.⁴⁰ A kiadvány megjelenése akkor jelentős eseménynek számított, hiszen rendkívüli volt, hogy egy szocialista ország nyilvánossá tette a statisztikai adatait. Hivatalos megbízottként jelen volt több nemzetközi statisztikai, közgazdasági konferencián és külföldi tanulmányúton is részt vett.⁴¹ 1960 májusában folyt az ENSZ

38 == ÁBTL 3.2.4. K-1005. 35–38. Jelentés „Antal” ügyében, 1961. június 29.

39 == 1955-ig az EGB-üléseken a magyar küldöttséget a külügyesek képviselték, azonban egy diplomáciai incidens következtében 1956 tavaszától egy állandó kormányküldöttség képviselte az országot egy közgazdász szakértővel. Zala–Rejtő, 2019: 162–164.

40 == Uo. 162.

41 == Fenyvesi–Kovács–Nádudvari, 2014: 758–759.; Zala–Rejtő, 2019: 173, 263.

EGB ülésein az európai gazdasági helyzet vitája, melyen a magyar küldöttség nevében Zala Júlia felszólalt gazdasági és pénzügyi kérdésekben.⁴² Szélesebb nemzetközi porondon is képviselte Magyarországot, 1969-ben Bangkokban dolgozott ENSZ-szakértőként.⁴³

Zala úgy emlékezett, hogy a kezdetektől hosszabb távon terveztek vele az EGB-vel kapcsolatban – nem egyértelmű, hogy a politikai vezetésre vagy épp a titkoszolgálatokra gondolt-e. Az éves konferenciák és a negyedéves ülések alkalmával új kapcsolatok kiépítésére, valamint a korábbiak elmélyítésére is volt lehetősége. 1963-ban Pócs Ervinnel⁴⁴ dolgozott együtt Genfben, aki számos téren volt a segítségére.⁴⁵ Ekkoriban Genfben Morva Tamás⁴⁶ volt a magyar kormány által az EGB-be delegált vezető munkatárs, és bár őt átmeneti megbízottként Báger Gusztáv⁴⁷ követte e poszton, valójában már 1973-ban megkezdtek annak a kiküldetésnek az előkészítését, amelynek eredményeként Zala Júlia 1975-től vezető munkatársként, Morva utódjaként dolgozott Genfben. A kiutazás szervezése azonban időbe telt, mire minden engedély megérkezett. Belpolitikai csatározások is nehezítették a külszolgálat megvalósulását. Fock Jenő miniszterelnök, Szita János, a Minisztertanács Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkársága vezetője⁴⁸, Huszár István KSH-el-

42 == Az ENSZ európai gazdasági bizottsága megkezdte az európai gazdasági helyzet vitáját. *Délmagyarország*, 1960. május 4. 2.; *Világgazdasági híradó: Az európai gazdasági helyzet vitája Genfben*. *Magyar Nemzet*, 1960. május 4. 3.

43 == Fenyvesi–Kovács–Nádudvari, 2014: 758–759.; Zala–Rejtő, 2019: 173, 263.

44 == Pócs Ervin (1935–?): statisztikus. 1958-tól a KSH-ban, 1960-tól az ENSZ EGB-nél, 1974-től a GKI-nál dolgozott. (Jubileumi Évkönyv, 2023: 287.) A magyar hírszerzés 1961-ben szervezte be „Pápai” fedőnéven. Lásd ÁBTL 3.2.1. Bt-502.

45 == ÁBTL 3.2.3. Mt-486/1. 214. Jelentés „Pápaival” történt találkozásról, 1963. április 11.

46 == Morva Tamás (1928–2015): közgazdász, 1954-től az Országos Tervhivatal munkatársa. Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának vezető munkatársa volt 1972–75, majd 1983–88 között. Kira József, a hírszerzés őrnagya 1971. július 24-én „Csamangó” néven szervezte be a III/I. csoportfőnökség titkos munkatársának. ÁBTL 3.2.1. Bt-2871. 29–30. Morva Tamás adatlapja, 1972. augusztus 23.

47 == Báger Gusztáv (1938–): okleveles közgazdász. 1975–1981 között az Egyesült Nemzetek Európai Gazdasági Bizottsága (ENSZ EGB) szakértőjeként dolgozott. 1981–1990 között az Országos Tervhivatal főosztályvezetője volt. 1992–2000 között a nemzetközi pénzügyi intézmények titkárságának vezetőjeként tevékenykedett. 1995–1997 között a Kereskedelmi és Hitelbank Rt. igazgatósági tagja volt. 2003–2008 között az Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézetének főigazgatójaként dolgozott. <https://unvk.uni-nke.hu/kutatok/prof-dr-bager-gusztav>.

48 == Szita János (1922–2006): 1948-tól az Iparügyi Minisztériumban az államosítások egyik végrehajtója volt. Az Országos Tervhivatal elnökhelyettese (1953–1954, 1961–1968), a Pénzügyminisztériumban miniszterhelyettes (1955–1957). 1957–1961 között az ENSZ genfi európai irodája mellett működő állandó képviselő vezetője. 1968-tól Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkárság vezetője. Baráth–Gecsényi, 2015: 272.

nők⁴⁹ és Vályi Péter miniszterelnök-helyettes teljes mértékben támogatta Zalát, csak úgy, mint az EGB ügyvezetője, Janez Stanovnik,⁵⁰ ennek ellenére Puja Frigyes külügyminiszter egy ideig nem hagyta jóvá a megbízatását.⁵¹

A Zala Júliával az 1980-as évek végén készült interjúból az is megtudható, hogy semmilyen speciális felkészítésben nem részesült. Közvetlen az indulása előtt tájékoztatta egy külügyes, hogy „*mint külföldi kiküldötnnek kötelessége velük együttműködni*”.⁵² Genfben érkezéskor a kint dolgozó külföldi munkatársak nagyon szívélyesen fogadták, de nehezen rázódott bele az új környezetbe, nem volt zökkenőmentes a beilleszkedése, nem is kapott meg eleinte minden szakmai iránymutatást.⁵³ Genfi külszolgálatán során irányította az ENSZ EGB tagországai hosszú távú gazdasági előrejelzésének munkálatait is. Először a titkárság Előrejelzési és Programozási Osztályának helyettes vezetője volt, majd 1978-tól 1980-ig igazgatója. Ennek az volt a jelentősége, hogy általában a nyugatiak által elfoglalt pozícióba helyeztek egy szocialista országból érkező tisztviselőt. Ráadásul az volt az általános gyakorlat, hogy ha valaki bekerült egy pozícióba az ENSZ-en belül, abban maradt végig, Zala Júliának azonban sikerült magasabb státuszba jutnia. 1977-től 1978-ig a Kinevezési és Alkalmazási/Előléptetési Bizottság alelnöki pozíciót is betöltötte. Ez azért számított kulcspozíciónak, mert a Genfben működő összes ENSZ-szervezet kinevezési és előléptetési ügyével foglalkozott, ami akkor kétezer főt érintett. E pozícióba az ENSZ szakszervezete választotta meg, ezért Zala, egyedüli európai szocialista munkatársként, belépett az ottani szakszervezetbe.

Zala az ENSZ-nyugdíj miatt ki akarta tölteni az öt évet, de az ENSZ központi, New York-i személyzeti főnöke nem járult hozzá.⁵⁴ Pedig Morva Tamás, azaz a „Csamangó” fedőnevű titkos munkatárs 1979. júniusi jelentésében kifejtette, hogy fontosnak tartotta Zala státuszának megtartását, alapvetően támogatta a maradá-

49 = = Huszár István (1927–2010): 1953-tól az Magyar Dolgozók Pártja központi apparátusának munkatársaként gazdaságpolitikai előkészítő munkát végzett. A KSH-ba 1963-ban került első elnökhelyettesként, majd 1969-ben a hivatal elnökévé nevezték ki. 1973-tól 1980-ig miniszterelnök-helyettes, 1975-től 1980-ig pedig az Országos Tervhivatal elnöke volt, emellett 1970 és 1989 között az MSZMP Központi Bizottság, 1975 és 1980 között a Politikai Bizottság választott tagja. 1980 és 1985, majd 1988 és 1990 között országgyűlési képviselő. Jaspersné–Nádudvari, 2014: 325.

50 = = Janez Stanovnik (1922–2011): jugoszláv, majd szlovén közgazdász és politikus. 1967 és 1983 között az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának ügyvezető titkára, valamint az ENSZ főtitkárhelyettese volt, korábban, 1952–1956 között a jugoszláv misszió tagjaként dolgozott az ENSZ-ben. <https://www.ralphbunceinstitute.org/un-intellectual-history-project/Stanovnik.html>.

51 = = Zala–Rejtő, 2019: 305–307.; ÁBTL 3.2.1. Bt-2871. 149. Jelentés „Csamangó” utódlásáról, 1975. január 27.

52 = = Zala–Rejtő, 2019: 312.

53 = = Uo. 315–317.

54 = = Uo. 321.

sát.⁵⁵ Zala Júlia visszaemlékezése szerint az utolsó időkben már egyre nehezebben viselte, amiért nem írhatta le az igazságot az elemzéseiben, és hogy a romló gazdasági adatok ellenére a politikai szempontok szerint kellett elkészítenie az anyagokat.⁵⁶

Zala Júlia kiemelkedő statisztikusként és gazdasági szakemberként a gazdaságelemzés meghatározó alakja volt. Az 1968-ban bevezetett gazdasági reform során a statisztikai elemzéseket korszerű módszerekkel és nemzetközi tapasztalatok felhasználásával fejlesztette. Az ENSZ-ben befutott pályáíve rendkívülinek számított abban a korban. Zala Júlia az interjújában az életére visszatekintve sikeresnek összegezte a pályafutását. Ő maga is úgy ítélte meg az életét, hogy mindent elért, amire gyermekként vágyott: elvégezte a Kereskedelmi Akadémiát, eljutott a Harvard Egyetemre, emellett Ford-ösztöndíjjal⁵⁷ más nyugati egyetemeket is bejárta. Álma volt még „népszövetségi titkárnőként” dolgozni, de ennél többre vitte az ENSZ-ben.⁵⁸

=== Levéltári források ===

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.1. B-dossziék

B-85686 „Könyves”

3.2.1. Bt-dossziék

Bt-502 „Pápai”

Bt-2871 „Csamangó”

3.2.3. Mt-dossziék

Mt-486/1 „Pápai”

Mt-1919/1 „Csamangó”

3.2.4. K-dossziék

K-1005 „Rowndale Leo”

3.1.9. V-dossziék

V-150386 „Petőfi kör”

55 == ÁBTL 3.2.3. Mt-1919/1. 206. Jelentés a Genfben nemzetközi szervezeteknél dolgozó magyar közgazdászokról, 1979. június 6.

56 == Zala–Rejtő, 2019: 321, 327–329.

57 == A Ford Alapítvány (Ford Foundation) szocialista országok állampolgárai számára is elérhető ösztöndíja. Hosszabb külföldi tanulmányutakat (USA-ba, Nyugat-Európába) tett lehetővé kelet-európai diákok számára, teljes vagy majdnem teljes finanszírozásban, de a korabeli Magyarországon csak kiemelkedő tehetségek és külön politikai engedéllyel nyerhették el. Stensrud, 2014; Somlai, 2021.

58 == Zala–Rejtő, 2019: 34, 364.

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

xxxv. i.a.4. Az MSZMP Budapesti Bizottsága Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei (1957–1989)

=== Hivatkozott irodalom ===

Albertirsa Évkönyv, 1945

Az Isteni Szeretet Leányai Szent Margit Együttes Oktatása Polgári Fiú- és Leányiskolájának Évkönyve az 1944–45. iskolai évről. Szerkesztette: Sik M. Valentin. Irsa.

Albertirsa Évkönyv, 1946

Az Isteni Szeretet Leányai Szent Margit Együttes Oktatása Polgári Fiú- és Leányiskolájának Évkönyve az 1945–46. iskolai évről. Szerkesztette: Sik M. Valentin. Irsa.

Baráth–Gecsényi, 2015

Baráth Magdolna – Gecsényi Lajos: *Főkonzulok, követek és nagykövetek, 1945–1990.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet. Budapest.

Berend T., 1988

Berend T. Iván: *A magyar gazdasági reform útja.* Közgazdasági és Jogi Könyviadó, Budapest.

BKA Értesítő, 1936

Budapesti Kereskedelmi Akadémia Értesítője az 1935–36. iskolai évről. Közzétette: dr. Vincze Frigyes c. kir. főigazgató, az intézet igazgatója. Budapest.

BKA Értesítő, 1937

Budapesti Kereskedelmi Akadémia Értesítője az 1936–37. iskolai évről. Közzétette: dr. Vincze Frigyes c. kir. főigazgató, az intézet igazgatója. Budapest.

Böröcz, 1992

Böröcz József: Kettős függőség és tulajdonvákuum. *Szociológiai Szemle*, 3. sz. 3–20.

Csató, 2019

Csató Katalin: *Az akadémiai közgazdasági gondolkodás formálódása a politika „bordásfalán”. Időutazás az ötvenes és a hosszantartó*

hatvanak évekre. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.

Derda, 2026

Derda Dávid: Adat – védelem. A Központi Statisztikai Hivatal operatív
elhárítása (1951–1962). *Betekintő*, 2. sz. 147–167.

Fenyvesi–Kovács–Nádudvari, 2014

Fenyvesi Lászlóné – Kovács Csaba – Nádudvari Zoltán: Zala Júlia. In *Portrék
a magyar statisztika és népeségtudomány történetéből. Életrajzi lexikon
a xvi. századtól napjainkig*. Főszerkesztő: Rózsa Dávid. KSH Könyvtár,
Budapest. 758–759.

Fenyvesi – Nádudvari – Rózsa, 2014

Fenyvesi Lászlóné – Nádudvari Zoltán – Rózsa Dávid: Mód Aladárné. In *Portrék
a magyar statisztika és népeségtudomány történetéből. Életrajzi lexikon a xvi.
századtól napjainkig*. Főszerkesztő: Rózsa Dávid. KSH Könyvtár, Budapest.
500–501.

Jasperné – Nádudvari, 2014

Jasperné Darvas Mária – Nádudvari Zoltán: Huszár István. In *Portrék a magyar
statisztika és népeségtudomány történetéből. Életrajzi lexikon a xvi. századtól
napjainkig*. Főszerkesztő: Rózsa Dávid. KSH Könyvtár, Budapest. 325–326.

Jubileumi Évkönyv, 2023

Jubileumi Évkönyv 2023. Szerkesztette: Vállalati és Intézményi Kapcsolatok Alumni
csoportja. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

Kalmár, 2014

Kalmár Melinda: *Történelmi galaxisok vonzásában: Magyarország és
a szovjetrendszer, 1945–1990*. Osiris, Budapest.

Kovács – Marton – Nádudvari, 2014

Kovács Csaba – Marton Ádám – Nádudvari Zoltán: Péter György. In *Portrék
a magyar statisztika és népeségtudomány történetéből. Életrajzi lexikon
a xvi. századtól napjainkig*. Főszerkesztő: Rózsa Dávid. KSH Könyvtár,
Budapest. 575–577.

Lengyel, 1966

Lengyel László: Vélemények és tények az életszínvonalról (II.). *Statisztikai Szemle*,
3. sz. 227–244.

Mitrovits, 2015

Mitrovits Miklós: Lehetséges volt-e legyőzni a kapitalizmust? *Eszmélet*, 27. évf. 107. sz. 109–136.

Nádudvari, 2014a

Nádudvari Zoltán: Fazekas Béla. In *Portrék a magyar statisztika és népességtudomány történetéből. Életrajzi lexikon a XVI. századtól napjainkig*. Főszerkesztő: Rózsa Dávid. KSH Könyvtár, Budapest. 196–197.

Nádudvari, 2014b

Nádudvari Zoltán: Pesti Lajos. In *Portrék a magyar statisztika és népességtudomány történetéből. Életrajzi lexikon a XVI. századtól napjainkig*. Főszerkesztő: Rózsa Dávid. KSH Könyvtár, Budapest. 573–574.

Rainer M., 2023

Rainer M. János: *Újratervezés. Szocializmus Magyarországon a 20. században*. Osiris, Budapest.

Rózsa, 2014

Rózsa Gábor: Szabady Egon. In *Portrék a magyar statisztika és népességtudomány történetéből. Életrajzi lexikon a XVI. századtól napjainkig*. Főszerkesztő: Rózsa Dávid. KSH Könyvtár, Budapest. 645–647.

Sinkovics, 1989

Sinkovics Alfréd: *Állam, szocializmus, szakszervezet*. Kérdőjel, Budapest.

Somlai, 2021

Somlai Katalin: *Amerikából jöttek, híres mesterségük: fordosok*. A Ford Alapítvány ösztöndíjas programjában résztvevők karrieríve: szubelitből az elitbe In Rainer M. János (szerk.): *Évkönyv XXVI. – 2021. Elit és szubelit a Kádár-korszakban – közelítések*. 1956-os Intézet Alapítvány–Kronosz, Budapest–Pécs. 103–164.

Somlai, 2022

Somlai Katalin: Bognár József elnöki szerepben. Törekvések az értelmiségi szakelit képzettségének és befolyásának növelésére az állampárti rendszerben. In Rainer M. János (szerk.): *Évkönyv XXVII. – 2022. Gazdasági elit a szovjet típusú rendszer időszakában*. 1956-os Intézet Alapítvány–Kronosz, Budapest–Pécs. 141–175.

Stensrud, 2014

Stensrud, Ingeborg: „Soft power” deployed. Ford Foundation’s fellowship programs in communist Eastern Europe in the 1950s and 1960s. *Monde(s)*, No. 6. (2014/2.), III–128.

Szekér, 2020

Szekér Nóra: Fizikus az állambiztonság hálójában. *Betekintő*, 4. sz. 53–67. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2020_04_szeker.pdf (utolsó letöltés: 2026. július 10.).

Tomka, 2000

Tomka Béla: *A magyarországi pénzüintézetek rövid története, 1836–1947.* Aula, Budapest.

Unger, 2015

Unger Gabriella: Az ügynök hét élete. Kaiser János és a külső csoport (1. rész). *Betekintő*, 1. sz. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2015_1_unger.pdf (utolsó letöltés: 2026. július 22.).

Ungváry, 2014

Ungváry Krisztián: *Tettesek vagy áldozatok? Feltáratlan fejezetek a XX. század történelméből.* Jaffa, Budapest.

Valuch, 2008

Valuch Tibor: A piaci szocializmus. Közelítések, értelmezések, értékelések. In *Évkönyv XIV.* – 2008. Közelítések a kádárizmushoz. 1956-os Intézet, Budapest. 85–108.

Zala–Rejtő, 2019

Zala interjú. (Készítette: Rejtő Gábor.) P-T Műhely, Budapest.
(Az interjú készítésének ideje: 1987–88)

Zala, 1956

Zala Júlia: A Jugoszláv Statisztikai Társaság III. plenáris ülése. *Statisztikai Szemle*, 2. sz. 144–151.

=== Sajtó ===

Délmagyarország, 1960

Esti Hírlap, 1957

Ipari és Építőipari Statisztikai Értesítő, 1956

Magyar Nemzet, 1941, 1960, 1989

Szabad Újság, 1956

=== Internetes hivatkozások ===

MúzeumDigitár: Budapesti Kereskedelmi Akadémia.
<https://hu.museum-digital.org/object/33093?navlang=hu>
(utolsó letöltés: 2026. február 6.).

Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar: Bemutakozás.
<https://uni-bge.hu/hu/penzugy-es-szamvitel-kar/bemutakozas>
(utolsó letöltés: 2026. február 6.).

Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Űrgazdasági és Nemzetgazdasági Versenyképesség
Kutatócsoport: Báger Gusztáv. <https://unvk.uni-nke.hu/kutatok/prof-dr-bager-gusztav> (utolsó letöltés: 2026. február 6.).

Ralph Bunche Institute, United Nations Intellectual History Project: Janez
Stanovnik. <https://www.ralphbuncheinstitute.org/un-intellectual-history-project/Stanovnik.html> (utolsó letöltés: 2026. február 6.).

Kulcsszavak

=====

*1956-os forradalom, egyetem, értelmiség, hírszerzés, Jugoszlávia,
Magyar Kommunista Párt, magyar követségi intézmények külföldön,
Magyar Szocialista Munkáspárt*

/ A Female Statistician's Career Path: from the Budapest University of Technology through the Hungarian Central Statistical Office to the UN /

Overview of Júlia Zala's career

The study presents the life and career of Júlia Zala, a Hungarian statistician. Through a brief biographical overview, the reader gains insight into the ways in which her life was shaped during the Second World War and what role she played during the Hungarian Revolution of 1956. The article also explores aspects of the relationship between Júlia Zala and the Hungarian state security apparatus. In addition, emphasis is placed on her career within the United Nations system, including her appointment in Geneva, her advancement to senior positions as a woman, and the opportunities available to an official from Eastern Europe.
